

Προϋποθέσεις ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης κατά το ενωσιακό δίκαιο

Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Πρωτοδίκης Δ.Δ.-Δ.Ν.

I. Οι διατάξεις του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου

Το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο περιλαμβάνει ρυθμίσεις που αφορούν το κράτος δικαίου αλλά και τους όρους παροχής έννομης προστασίας εκ μέρους των κρατών μελών, οι οποίες δύνανται να επηρεάσουν κανονιστικά ακόμη και την οργάνωση του δικαστικού τους συστήματος. Κατ' αρχάς, το άρθρο 2 της ΣΛΕΕ περιλαμβάνει μεταξύ των θεμελιωδών αξιών που οφείλουν να σέβονται και να προάγουν τα κράτη τόσο για την ένταξη όσο και για την παραμονή τους στην ΕΕ, την αρχή του κράτους δικαίου¹. Αν δε διαπιστωθεί παραβίαση των συνιστωσών της εν λόγω αρχής, στις οποίες περιλαμβάνεται αυτονοήτως και η παροχή αποτελεσματικής έννομης προστασίας, εκ μέρους κράτους μέλους, τότε μπορεί να ενεργοποιηθεί ως πολιτικό μέτρο η διαδικασία του άρθρου 7 της ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με τον πολιτικό αυτόν μηχανισμό, το Συμβούλιο κατ' αρχήν απευθύνει συστάσεις, μετά από αιτιολογημένη γνώμη του ενός τρίτου των κρατών μελών, της Επιτροπής ή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και αφού λάβει την έγκριση του τελευταίου, σε περίπτωση ύπαρξης σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης από κράτος μέλος των αξιών του άρθρου 2. Σε δεύτερο στάδιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ομοφώνως, μετά από πρόταση του ενός τρίτου των κρατών μελών ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αφού λάβει την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, με απόφασή του δύναται να διαπιστώσει την ύπαρξη σοβαρής και διαρκούς παραβίασης από κράτος μέλος των αξιών του άρθρου 2, αφού καλέσει το εν λόγω κράτος μέλος να υποβάλει τις παρατηρήσεις του. Εν συνεχεία, το Συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει, με ειδική πλειοψηφία, την

¹ ΔΕΕ, C-621/18, της 10ης Δεκεμβρίου 2018, Wightman κ.λπ., σκ. 63.

αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών ως προς το εν λόγω κράτος μέλος².

Περαιτέρω, το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων κατοχυρώνει την αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας όλων των δικαιωμάτων που οι πολίτες της Ένωσης αντλούν από το ενωσιακό δίκαιο. Πρόκειται για την τυποποίηση μίας γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης, απορρέουσα εξ άλλου από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, η οποία αποτελεί την κανονιστική αποτύπωση των άρθρων 6 και 13 της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, στο άρθρο 47 κατοχυρώνεται, αφενός, το δικαίωμα στην άσκηση μίας πραγματικής προσφυγής, το οποίο προβλέπεται και στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ και, αφετέρου, το δικαίωμα διεξαγωγής δίκαιης δίκης ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης. Ωστόσο, η προστασία που παρέχει ο Χάρτης είναι ευρύτερη, αφού το πεδίο εφαρμογής του εκτείνεται σε όλα τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο δίκαιο της Ένωσης. Ως εκ τούτων, πλέον σχεδόν αποκλειστικό κείμενο αναφοράς του ΔΕΕ είναι το άρθρο 47 του Χάρτη, συμπληρωματικώς δε και επικουρικώς οι διατάξεις της ΕΣΔΑ³.

Ενόψει του περιεχομένου των ως άνω διατάξεων, κατ' αρχήν η ανεξαρτησία των δικαστηρίων ενός κράτους μέλους θα μπορούσε να αμφισβητηθεί μόνον κατά την εκδίκαση μίας συγκεκριμένης υπόθεσης, ενόψει μάλιστα της παραβίασης ενός θεμελιώδους δικαιώματος των διαδίκων και δη κατ' εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης. Συστημικές δε πλημμέλειες των δικαστικών συστημάτων των κρατών μελών δεν θα μπορούσαν να ελεγχθούν από το δικαστήριο, παρά μόνον αν η Επιτροπή αποφάσιζε να ασκήσει προσφυγή για παράβαση, κατ' άρθρον 258 της ΣΛΕΕ.

Εντούτοις, απέναντι από το δικαίωμα προς παροχή έννομης προστασίας των πολιτών της Ένωσης βρίσκεται η υποχρέωση των κρατών μελών, σύμφωνα με το άρθρο 19 παράγραφος 1 δεύτερο εδάφιο της ΣΛΕΕ

² Ο μηχανισμός του άρθρου 7 της ΣΛΕΕ εκκίνησε για την Πολωνία κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής προς το Συμβούλιο σε <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0835>. Ακολούθησε, η ίδια διαδικασία κατά της Ουγγαρίας μετά από πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Για τη διαδικασία αυτή, βλ. *Β. ΣΚΟΥΡΗΣ*, Συνθήκη της Λισσαβώνας, 2020, σ.102-106.

³ Βλ. *Ε. ΠΡΕΒΕΔΟΥΡΟΥ*, Η σχέση των άρθρων 19 ΣΕΕ και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ υπό το πρίσμα της ανεξαρτησίας και της αποτελεσματικότητας της δικαστικής προστασίας, Διδικ, 6/2019, σ.956-965(957).

να «προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης». Η διάταξη αυτή αποτελεί συγκεκριμενοποίηση της αρχής του κράτους δικαίου που προβλέπεται από το άρθρο 2 της Συνθήκης. Ο κανονιστικός ρόλος της εμπλουτίστηκε, όπως θα αναφερθεί αναλυτικώς, μέσα από τη νομολογία του ΔΕΕ και πλέον αποτελεί τον κανόνα θεμελίωσης της ίδιας της αρχής της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης των κρατών μελών. Το δε πεδίο εφαρμογής της είναι ευρύτερο από αυτό του άρθρου 47 του Χάρτη, αφού στις υποθέσεις που καλείται να εφαρμοστεί δεν απαιτείται τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, αλλά καλύπτει όλους «τους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης». Μ' αυτή την έννοια και με κανόνα αναφοράς την ανωτέρω διάταξη φαίνεται να δίδεται η δυνατότητα στο ΔΕΕ να ελέγξει το σύνολο των ρυθμίσεων που διέπουν το δικαστικό σύστημα των κρατών μελών⁴. Έτσι, εφόσον ο εθνικός δικαστής είναι και ενωσιακός δικαστής στο πλαίσιο του λειτουργικού του αναδιπλασιασμού (*dédoublement fonctionnel*), το ΔΕΕ επιτάσσει να υφίστανται εν γένει εγγυήσεις ανεξαρτησίας για κάθε δικαστήριο των εννόμων τάξεων των κρατών μελών⁵.

II. Οι αποφάσεις του ΔΕΕ και η κρίση του κράτους δικαίου στην ΕΕ

Τα τελευταία έτη παρατηρήθηκε, όπως χαρακτηρίστηκε, μία κρίση ή οπισθοδρόμηση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁶, μέσω της αμφισβήτησης, της αποδυνάμωσης ή και του ελέγχου ακόμη της δικαστικής εξουσίας από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών. Σε κράτη της ΕΕ οι κυβερνήσεις προέβησαν στη θέσπιση ρυθμίσεων με σκοπό τον έλεγχο και την εξάρτηση της δικαστικής εξουσίας, όπως τον περιορισμό της θητείας των ενεργεία δικαστών με τη νέα πρόβλεψη ορίων ηλικίας αποχώρησης με συνέπεια την εξαναγκασμένη συνταξιοδότηση συγκεκριμένων δικαστών από το δικαστικό σώμα, τη ψήφιση επώδυνων μειώσεων επί των αποδοχών των

⁴ *Μ.ΒΗΛΑΡΑΣ*, Κράτος Δικαίου και Σύγχρονες Προκλήσεις στην Ενωσιακή Έννομη Τάξη, *ΕφημΔΔ*, 4/2019, σ.417-427(419).

⁵ *Μ.ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ*, Παρατηρήσεις στην απόφαση ΔΕΕ C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, 27.02.2018, Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου, 2/2018, σ. 246-254(250).

⁶ *Α.ΜΕΤΑΞΑΣ* (επιμ), Η κρίση του κράτους δικαίου στην ΕΕ, Ευρασία 2019.

δικαστικών λειτουργιών, την εισαγωγή δικονομικών περιορισμών στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, καθώς και την ανάθεση συγκεκριμένων διαφορών σε νεοσυσταθέντα τμήματα δικαστηρίων⁷.

Το ΔΕΕ σε αυτή την κρίση δεν έμεινε αμέτοχο. Με σειρά αποφάσεων του κατά τα τελευταία έτη αναγόρευσε την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης σε θεμελιώδη αξία του κράτους δικαίου.

A. Η απόφαση C-64/16 της 27^{ης} Φεβρουαρίου 2018⁸

Με την απόφαση αυτή, η οποία εκδόθηκε κατόπιν προδικαστικής παραπομπής του Πορτογαλικού Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί για τη συμβατότητα των μειώσεων των αποδοχών των δικαστικών λειτουργιών της Πορτογαλίας, κατ' εφαρμογή του δημοσιονομικού προγράμματος της χώρας, με το ενωσιακό δίκαιο, υπό την πτυχή ειδικότερα των αρχών της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης.

Το δικαστήριο στην απόφαση αυτή τόνισε ότι η αρχή της ανεξαρτησίας των δικαστηρίων, απορρέουσα τόσο από το άρθρο 47 του Χάρτη όσο και από το άρθρο 19 παρ.1 της ΣΔΕΕ, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματική διασφάλιση της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, καθώς και του θεσμού της προδικαστικής παραπομπής. Η αποτελεσματική δικαστική προστασία, κατά τις κρίσεις του δικαστηρίου, διασφαλίζεται μόνον όταν υφίσταται ανεξαρτησία των δικαστικών οργάνων που αποφαινόμενα επί των διαφορών. Η ΕΕ απαιτεί η παροχή δικαστικής προστασίας να λαμβάνει χώρα από ένα ανεξάρτητο δικαστικό όργανο, διότι ο εθνικός δικαστής είναι και ενωσιακός δικαστής, ερμηνεύει και εφαρμόζει το ενωσιακό δίκαιο και στο πλαίσιο της δικαστικής συνεργασίας που καθιερώνεται από το δίκαιο της Ένωσης είναι υποχρεωμένος να αποστέλλει προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ⁹. Με τις ανωτέρω σκέψεις, το δικαστήριο δικαιολογεί γιατί μπορεί να παρεμβαίνει σε ζητήματα δικαστικής ανεξαρτησίας των κρατών μελών,

⁷ Βλ. *Μ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗ*, Η αντίδραση του Δικαστηρίου της Ε.Ε. στην οπισθοδρόμηση του Κράτους Δικαίου σε Κράτη-μέλη: η απόφαση *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, *Digesta Online*, 2019, σ.1-28(4-5) σε http://www.digestaonline.gr/pdfs/Digesta%202019/Chris_2019.pdf.

⁸ *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*

⁹ &43.

παρότι κατ' αρχήν το ζήτημα αυτό ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητά τους.

Η ανεξαρτησία σημαίνει και συνεπάγεται ότι κάθε δικαστήριο αποφαίνεται επί των διαφορών που εκδικάζει με πλήρη αυτονομία, δεν τελεί σε ιεραρχική σχέση με άλλες αρχές και δεν λαμβάνει εντολές ή οδηγίες κατά την άσκηση του δικαιοδοτικού του έργου, προστατεύεται δε από εξωτερικές παρεμβάσεις ή πιέσεις οι οποίες θα μπορούσαν να θίξουν την ανεξάρτητη κρίση του¹⁰.

Το δικαστήριο έκρινε ότι η ισοβιότητα των δικαστών και η καταβολή σε αυτούς αποδοχών που να συνάδει με το λειτούργημά τους αποτελούν εγγυήσεις της ανεξαρτησίας τους¹¹. Επεσήμανε δε εμφατικά, παρόλο που έκρινε συνταγματικές τις εν λόγω περικοπές των μισθών των δικαστών με τη διπλή αιτιολογία ότι (α) αυτές αποτελούν γενικό μέτρο που έλαβε η κυβέρνηση για τη μείωση του υπερβολικού ελλείμματος του προϋπολογισμού (β) που είχε προσωρινό χαρακτήρα, ότι η καταβολή στα μέλη των δικαστηρίων αποδοχών των οποίων το επίπεδο τελεί σε αναλογία με τη σπουδαιότητα των καθηκόντων που ασκούν αποτελεί εγγύηση σύμφυτη με την ανεξαρτησία τους¹². Κατόπιν τούτων, το δικαστήριο, αφού έλαβε υπόψη του ότι οι περικοπές των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών εντάχθηκαν ως γενικής φύσεως μέτρα που λήφθηκαν από την πορτογαλική κυβέρνηση για τη μείωση του υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος του Πορτογαλικού Δημοσίου και στο πλαίσιο προγράμματος χρηματοοικονομικής συνδρομής που χορήγησε η Ένωση, αφορούσαν δε όλους τους δημόσιους λειτουργούς και των τριών εξουσιών και όχι μόνο τους δικαστικούς λειτουργούς και είχαν προσωρινό χαρακτήρα, έκρινε ότι δεν πλήττουν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης.

¹⁰ &44.

¹¹ &45. Για την ιδιαιτερότητα του μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών και τη συνταγματική του κατοχύρωση ή ακόμη και την πρόβλεψη σε εθνικά συντάγματα ότι δεν επιτρέπεται μείωση των αποδοχών τους, βλ. *X. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ*, Το ειδικό μισθολόγιο των δικαστών, *ΔιΔικ*, 6/2019, σ. 894-919.

¹² & 45.

B. Η απόφαση C-49/18 της 7^{ης} Φεβρουαρίου 2019¹³

Στην ανωτέρω απόφαση, η οποία εκδόθηκε κατόπιν προδικαστικής παραπομπής του ανωτάτου δικαστηρίου της Καταλονίας, το δικαστήριο επανέλαβε ότι πτυχή της δικαστικής ανεξαρτησίας αποτελεί η καταβολή στους δικαστές αποδοχών που συνάδουν με το λειτούργημά τους. Κατόπιν τούτων, κατέληξε ότι στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση της διαφοράς, εναπόκειται να κρίνει αν οι περικοπές των αποδοχών του συγκεκριμένου δικαστικού λειτουργού, τον οποίο αφορά η εθνική δίκη, συνάδουν με τη σπουδαιότητα των καθηκόντων που ασκεί και διασφαλίζεται, ως εκ τούτου, η ανεξαρτησία της κρίσης του.

Συνεπώς, και με την απόφαση αυτή καθίσταται σαφές ότι η ρήτρα του άρθρου 88 παρ.2 του Συντάγματος και η καταβολή αποδοχών στους δικαστές που είναι ανάλογες του λειτούργηματος που ασκούν ως εγγύηση της προσωπικής ανεξαρτησίας τους αποκτά και ενωσιακή βάση.

Γ. Η απόφαση C-216/18 της 25^{ης} Ιουλίου 2018¹⁴

Στην απόφαση αυτή που αφορούσε την εφαρμογή ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ο εκζητούμενος συνελήφθη στην Ιρλανδία και καλείτο να παραδοθεί στις πολωνικές δικαστικές αρχές, προέβαλε δε ότι οι πρόσφατες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του δικαστικού συστήματος στη Δημοκρατία της Πολωνίας του στερούν το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

Το δικαστήριο επεσήμανε ότι η ανεξαρτησία των δικαστών αποτελεί ουσιώδες στοιχείο του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και της αρχής του κράτους δικαίου, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 της ΣΛΕΕ¹⁵.

Διέκρινε την εξωτερική ανεξαρτησία των δικαστών, τη δυνατότητά τους δηλαδή να εκδίδουν με πλήρη αυτονομία τις αποφάσεις τους, χωρίς να υπόκειται σε οποιαδήποτε ιεραρχική σχέση ή σχέση υπαγωγής έναντι οποιουδήποτε φορέα και χωρίς να λαμβάνουν εντολές ή οδηγίες¹⁶. Επίσης,

¹³ Carlos Escribano Vindel κατά Ministerio de Justicia

¹⁴ Minister for Justice and Equality κατά LM

¹⁵ σκ.48.

¹⁶ σκ.63.

τόνισε την εσωτερική τους ανεξαρτησία, την οποία και συνδύασε με την αρχή της αμεροληψίας, κρίνοντας ότι οι δικαστές πρέπει να αποφαινόμενοι υπό την τήρηση ίσων αποστάσεων ως προς τους διαδίκους και τα αντιμαχόμενα συμφέροντά τους σε σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς, με αντικειμενικότητα, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες δικαίου¹⁷.

Το δικαστήριο είχε την ευκαιρία να επαναλάβει ότι οι εγγυήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας επιτάσσουν να υπάρχουν στην έννομη τάξη σταθεροί κατ' αρχήν κανόνες περί της σύνθεσης των δικαστηρίων, τον διορισμό των μελών τους, τη διάρκεια της θητείας τους και τους λόγους εξαίρεσης ή παύσης τους. Και τούτο, για να διαφυλάσσεται η εμπιστοσύνη των πολιτών στη στεγανότητα του εν λόγω οργάνου έναντι της δυνατότητας εξωτερικών επεμβάσεων¹⁸.

Επίσης, σημείωσε ότι πτυχή της ανεξαρτησίας είναι και η διασφάλιση της σταθερότητας των κανόνων που διέπει το πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών. Και τούτο, διότι δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέσο πολιτικού ελέγχου του περιεχομένου των δικαστικών αποφάσεων. Συναφώς, η θέσπιση κανόνων σαφών και σταθερών που αναφέρονται στον ορισμό των πειθαρχικών αδικημάτων και στις κυρώσεις που αυτά επισύρουν αλλά και η διασφαλιζόμενη δικαστική προστασία των πειθαρχικά διωκόμενων με δικαίωμα προσφυγής κατά των αποφάσεων των πειθαρχικών οργάνων ενώπιον των δικαστηρίων, αποτελεί ένα σύνολο βασικών εγγυήσεων για τη διαφύλαξη της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας¹⁹.

Δ. Η απόφαση Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Πολωνίας C-619/18 της 24ης Ιουνίου 2019

Η κυβέρνηση της Πολωνίας στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων του δικαστικού της συστήματος τροποποίησε τον νόμο περί οργάνωσης και λειτουργίας του Ανώτατου Δικαστηρίου, μεταξύ άλλων, μειώνοντας το ανώτατο όριο ηλικίας των εν ενεργεία δικαστών. Ειδικότερα, ορίστηκε ότι οι δικαστές του Ανώτατου Δικαστηρίου αποχωρούν μετά τη συμπλήρωση του 65

¹⁷ σκ.65.

¹⁸ σκ.66.

¹⁹ σκ.67.

έτους της ηλικίας τους και όχι του 70ου που ίσχυε. Προβλέφθηκε, επίσης, ότι μπορεί να παραταθεί η θητεία των δικαστών για δύο τριετίες κατόπιν αιτήσεως των ιδίων και απόφαση του Προέδρου της Δημοκρατίας, μετά από γνωμοδότηση του Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου. Με τον τρόπο αυτό οδηγούνταν σε αποχώρηση εν ενεργεία δικαστές και μεταβάλλονταν η σύνθεση των δικαστικών τμημάτων του δικαστηρίου.

Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παράβασης του άρθρου 19 § 1 εδ. β' της ΣΛΕΕ κατά το άρθρο 258 της Συνθήκης.

Η Πολωνία ισχυρίστηκε ότι η επίμαχη υπόθεση αφορά την εφαρμογή διατάξεων οργάνωσης του δικαστικού της συστήματος, ήτοι ζήτημα που ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητά της, κι ως εκ τούτου, και δεδομένου ότι δεν τίθεται, περαιτέρω, στην εν λόγω υπόθεση σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης ούτε υφίσταται κάποιος σύνδεσμος με αυτό δεν εγκαθιδρύεται αρμοδιότητα του δικαστηρίου.

Πράγματι, ενόψει των περιορισμένων, δοτών αρμοδιοτήτων της ΕΕ, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι διατάξεις που αφορούν την οργάνωση των δικαστικών συστημάτων δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν ανήκει κάθε υπόθεση που σχετίζεται με το ζήτημα αυτό στη δικαιοδοσία του ΔΕΕ.

Το δικαστήριο, όμως, προς κατάρριψη του ανωτέρω ισχυρισμού επεσήμανε τις αρχές που πηγάζουν από τα άρθρα 2 και 19 της ΣΛΕΕ, όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, και κατέληξε ότι ναι, μεν, η οργάνωση του δικαστικού συστήματος των κρατών μελών εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους, δεν απαλλάσσονται όμως τα κράτη από την υποχρέωση και κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής να τηρούν το δίκαιο της Ένωσης.

Για το δικαστήριο κρίσιμο είναι ότι το Ανώτατο Δικαστήριο της Πολωνίας εν δυνάμει μπορεί να κληθεί να αποφανθεί σε ζητήματα που αφορούν την ερμηνεία και εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, καθώς και ότι, προκειμένου να παράσχει αποτελεσματική ένδικη προστασία, πρέπει να είναι ανεξάρτητο. Το δικαστήριο τόνισε ότι είναι αδιάρρηκτη η σχέση μεταξύ ανεξαρτησίας του δικαστή και παροχής αποτελεσματικής δικαστικής

προστασίας, αρχή που είναι κεφαλαιώδους σημασίας για τη διασφάλιση της προστασίας του συνόλου των δικαιωμάτων των οποίων απολαύουν οι πολίτες βάσει του δικαίου της Ένωσης και της θεμελιώδους αξίας του κράτους δικαίου²⁰.

Το δικαστήριο έκρινε ότι πτυχή της ανεξαρτησίας των δικαστών είναι η ισοβιότητά τους. Η αρχή της ισοβιότητας επιτάσσει οι δικαστές να παραμένουν στη θέση τους έως τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας που τίθεται στον νόμο προς αποχώρηση, παρεκκλίσεις δε από την εν λόγω αρχή μπορούν να προβλέπονται για λόγους θεμιτούς επιτακτικού χαρακτήρα, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, όπως εφόσον κριθεί ότι οι δικαστές δεν μπορούν να ασκούν τα καθήκοντά τους, λόγω αδυναμίας ή σοβαρού παραπτώματος, υπό την επιφύλαξη τήρησης των διαδικασιών που προβλέπονται²¹.

Το δικαστήριο κατέληξε ότι η Πολωνία δεν απέδειξε ότι οι επίμαχες ρυθμίσεις τέθηκαν προκειμένου να εναρμονιστεί το όριο ηλικίας αποχώρησης των δικαστών με αυτό των λοιπών κατηγοριών δημοσίων λειτουργών²², ενόψει και της διακριτικής ευχέρειας που απολαμβάνει ο ΠτΔ να παρατείνει τη θητεία αυτών αλλά και της μη πρόβλεψης μεταβατικών ρυθμίσεων, οι οποίες θα προστάτευαν τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των εν ενεργεία δικαστών, τους οποίους καταλαμβάνουν οι ρυθμίσεις. Ως εκ τούτων, κατά την κρίση του δικαστηρίου, οι εν λόγω ρυθμίσεις, σε συνδυασμό ορώμενες, συνέβαλαν στη θεμελίωση αμφιβολιών ότι ετέθησαν προκειμένου να απομακρυνθεί ένα τμήμα των εν ενεργεία δικαστών.

Ε. Η απόφαση Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Πολωνίας C-192/18 της 5ης Νοεμβρίου 2019

Στην απόφαση αυτή το δικαστήριο έκρινε ότι η Δημοκρατία της Πολωνίας, με τη θέσπιση ρυθμίσεως περί μείωσης του ορίου ηλικίας αποχώρησης των υπηρετούντων στα τακτικά δικαστήρια δικαστών στα 65 έτη

²⁰ σκ. 56-58.

²¹ σκ.76.

²² Παρόμοιες ρυθμίσεις της Ουγγρικής κυβέρνησης περί μείωσης του ορίου ηλικίας αποχώρησης των δικαστών από τα 70 στα 62 έτη κρίθηκαν από το ΔΕΕ με την απόφαση C-286/12 της 6^{ης} Νοεμβρίου 2012, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας, αντίθετες στο ενωσιακό δίκαιο.

για τους άνδρες και στα 60 έτη για τις γυναίκες, αλλά και με την πρόβλεψη παράλληλα της αρμοδιότητας του Υπουργού Δικαιοσύνης να αποφασίζει κατ' απόλυτη διακριτική ευχέρεια και με μη αντικειμενικά κριτήρια την παράταση της θητείας αυτής έως την ηλικία των 70 ετών, χωρίς την υποχρέωση αιτιολόγησης της αποφάσεώς του και άνευ της πρόβλεψης δικαστικού ελέγχου κατ' αυτής, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 παρ. 1 της ΣΛΕΕ. Και τούτο, διότι οι ανωτέρω ρυθμίσεις μπορούν να προκαλέσουν στους πολίτες εύλογες αμφιβολίες ότι ετέθησαν προς τον σκοπό να απονείμουν στον Υπουργό Δικαιοσύνης ευρύτατη διακριτική ευχέρεια να διατηρήσει στην υπηρεσία, μετά τη συμπλήρωση του νέου κανονικού ορίου ηλικίας συνταξιοδοτήσεως, ορισμένες ομάδες δικαστών που υπηρετούν στα πολωνικά τακτικά δικαστήρια.

Στ. Η απόφαση επί των συνδυαζόμενων υποθέσεων C-585/18, C-624/18 και C-625/18 της 19ης Νοεμβρίου 2019²³

Η υπόθεση αφορούσε ρυθμίσεις του νόμου περί μεταρρύθμισης του δικαστικού συστήματος στην Πολωνία. Ειδικότερα, δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Πολωνίας, οι οποίοι κατ' εφαρμογή των νέων ρυθμίσεων αποχώρησαν από την υπηρεσίας τους λόγω συμπλήρωσης του νέου ορίου ηλικίας, άσκησαν ένδικα μέσα ενώπιον του τμήματος εργατικών διαφορών και διαφορών κοινωνικής ασφάλισης του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Οι διαφορές αυτές εκδικάζονται, σύμφωνα με τις νέες ρυθμίσεις, ενώπιον ενός νεοσυσταθέντος τμήματος, συγκροτούμενο από νέους δικαστές, που επιλέγονται από το Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο. Το δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί εάν ο εθνικός δικαστής οφείλει να αφήσει ανεφάρμοστη εθνική διάταξη η οποία αφαιρεί απ' αυτόν την αρμοδιότητα εκδίκασης της υποθέσεως και τη μεταβιβάζει σε νεοσυσταθέν τμήμα ανωτάτου δικαστηρίου, διότι θεμελιώνονται βάσιμες και σοβαρές αμφιβολίες όσον αφορά στην ανεξαρτησία των μελών του οργάνου αυτού.

Το δικαστήριο στην απόφαση αυτή αναφέρθηκε και στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών, επισημαίνοντας ότι αυτή επιτάσσει τη διάκριση των

²³ Α. Κ. κ.λπ. κατά Sąd Najwyższy

οργάνων των τριών λειτουργιών και την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης έναντι της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας²⁴.

Το δικαστήριο επεσήμανε ότι το άρθρο 47 του Χάρτη δεν επιτρέπει διαφορές σχετικές με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης να εμπíπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα οργάνου που δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο. Περαιτέρω, ότι αντικειμενικές συνθήκες συστάσεως του οργάνου και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά του, καθώς και ο τρόπος διορισμού των μελών του, είναι δυνατόν να προκαλέσουν στους πολίτες εύλογες αμφιβολίες ως προς την ανεξαρτησία του δικαστηρίου έναντι της άμεσης ή έμμεσης ασκήσεως επιρροής εκ μέρους της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας, με συνέπεια να μην δίδει την απαιτούμενη εικόνα ανεξαρτησίας και αμεροληψίας προς τα έξω και να θίγει την εμπιστοσύνη την οποία πρέπει να εμπνέει η δικαιοσύνη στους πολίτες στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

Επισημαίνοντας τα ανωτέρω κατέληξε ότι στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του, αν το πειθαρχικό τμήμα του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) πληροί τις εγγυήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας και σε αρνητική περίπτωση να μην εφαρμόσει τη διάταξη του εθνικού δικαίου που του απονέμει τη σχετική αρμοδιότητα εκδίκασης της υποθέσεως.

Z. Η απόφαση ΔΕΕ C-274/14 Banco de Santander της 21^{ης} Ιανουαρίου 2020

Στην απόφαση αυτή το δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί εάν το ισπανικό φορολογικό δικαστήριο πληροί τις προϋποθέσεις ανεξαρτησίας που απαιτούνται σύμφωνα με τα κριτήρια του ενωσιακού δικαίου.

Το δικαστήριο εκτίμησε ότι τα μέλη των δικαστηρίων αυτών διέπονται από το γενικό νομοθετικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων και όχι από ειδικές ρυθμίσεις που οφείλουν να διέπουν τους δικαστές, όπως περί ισοβιότητας ή ειδικών ορισμών για την παύση ή την ανάκλησή τους, με

²⁴ σκ. 124.

συνέπεια να είναι ευεπίφορα σε εξωτερικές πιέσεις για τη διατήρηση της θέσεώς τους²⁵. Κατέληξε δε ενόψει τούτου, καθώς και δεδομένου ότι στη σύνθεση του δικαστηρίου μετέχει ο Διευθυντής της Κρατικής Υπηρεσίας Φορολογικής Διοίκησης από την οποία προέρχεται η πράξη την οποία αφορά η προσβαλλόμενη απόφαση ότι το εν λόγω δικαστήριο «δεν πληροί την απαίτηση ανεξαρτησίας, υπό την εσωτερική της πτυχή, η οποία είναι συμφυής με την ιδιότητα του εθνικού δικαστηρίου».

Με την απόφαση αυτή το δικαστήριο ανήγαγε την ισοβιότητα των δικαστών και τους κανόνες που ρυθμίζουν την παύση από την εκτέλεση των καθηκόντων τους ως κανόνες ουσιώδεις που ορίζουν και εξαρτούν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης²⁶.

Η. Η απόφαση C- 658/2018 της 16ης Ιουλίου 2020²⁷

Στην απόφαση αυτή το δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν οι Ειρηνοδίκες της Ιταλίας πληρούν τους όρους της ανεξαρτησίας, ώστε να θεωρηθούν ότι αποτελούν δικαστικά όργανα κατά την έννοια του ενωσιακού δικαίου. Το δικαστήριο, αφού έλαβε υπόψη του ότι (α) οι ειρηνοδίκες διορίζονται με διάταγμα του Προέδρου της Ιταλικής Δημοκρατίας, κατόπιν προτάσεως του αρμοδίου Δικαστικού Συμβουλίου, (β) την προβλεπόμενη τετραετή διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους, που μπορεί να ανανεωθεί ισοχρόνως στη λήξη της, (γ) ότι παραμένουν στη θέση τους μέχρι τη λήξη της τετραετούς θητείας τους, εφόσον αυτή δεν παραταθεί, (δ) ότι οι περιπτώσεις ανακλήσεώς τους και οι ειδικές σχετικές διαδικασίες καθορίζονται από ρητές νομοθετικές διατάξεις σε εθνικό επίπεδο, καθώς και (ε) ότι ασκούν τα καθήκοντά τους με πλήρη αυτονομία, με την επιφύλαξη των πειθαρχικών κανόνων, και χωρίς εξωτερικές πιέσεις ικανές να επηρεάσουν τις αποφάσεις τους, κατέληξε ότι πληρούν τις προϋποθέσεις ανεξαρτησίας που ορίζει το ενωσιακό δίκαιο.

²⁵ σκ.66-67.

²⁶ Μ. ΣΑΠΑΡΔΑΝΗ, Αποστολή προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ, Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου, 1/2020, σ. 102-109.

²⁷ UX κατά Governo della Repubblica italiana

Θ. Οι προτάσεις του Εισαγγελέα EVGENI TANCHEV στην υπόθεση C-824/18

Ο Γενικός Εισαγγελέας ξεκινάει τις προτάσεις με τη ρήση του τέως Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Ηνωμένου Βασιλείου Lord Neuberger, «[α]πό τη στιγμή που οι πολίτες στερούνται του δικαιώματος να προσφύγουν στη δικαιοσύνη για να αμφισβητήσουν την κυβέρνηση, πρόκειται για δικτατορία».

Η υπόθεση ξεκίνησε ενώπιον του εθνικού πολωνικού δικαστηρίου, στο οποίο προβλήθηκαν πράξεις των προσφευγόντων περί μη διορισμού τους σε θέσεις δικαστικών μελών του ποινικού και πολιτικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Τίθεται δε το ζήτημα στην υπόθεση αν πρέπει να καταργηθεί η δίκη λόγω νεότερης νομοθετικής ρυθμίσεως με την οποία ορίστηκε ότι αποφάσεις σχετικές με τον διορισμό σε θέση δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου δεν προσβάλλονται ενώπιον των δικαστηρίων.

Κατά τις κρίσεις του Γενικού Εισαγγελέα «η κατάργηση του (δικαιώματος άσκησης) ενδίκου βοηθήματος, το οποίο ήταν μέχρι τότε διαθέσιμο σε υποθέσεις όπως αυτή της κύριας δίκης, και, ειδικότερα, η αφαίρεση του δικαιώματος αυτού από διαδίκους οι οποίοι, όπως οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης, έχουν ήδη ασκήσει τέτοια προσφυγή, συνιστά (λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου και της πλειάδας των λοιπών στοιχείων που επισημάνθηκαν από το αιτούν δικαστήριο και συνδέονται με την κατάργηση του δικαιώματος αυτού) μέτρο που εκ φύσεως συντελεί, και μάλιστα ενισχύει, την εντύπωση ότι οι τελικώς διορισθέντες στο οικείο δικαστήριο δικαστές, καθώς και το ίδιο το δικαστήριο, στερούνται ανεξαρτησίας και αμεροληψίας. Αυτή η έλλειψη φαινομένης ανεξαρτησίας και αμεροληψίας συνιστά παράβαση του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ»²⁸.

²⁸ σκ.72.

III. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Το ΔΕΕ μέσα από τη διασταλτική ερμηνεία του άρθρου 19 της ΣΛΕΕ ανέδειξε τα ευρωπαϊκά στάνταρ της ανεξαρτησίας που πρέπει να πληρούν τα εθνικά δικαστήρια, υπάγοντας στον έλεγχο του κανόνες και αρχές που ανήκουν στον σκληρό πυρήνα της άσκησης της κρατικής εξουσίας. Ως εκ τούτου, κάθε εθνική ρύθμιση που συνέχεται με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, όπως η υπηρεσιακή κατάσταση των δικαστικών λειτουργών αλλά ακόμη και η οργάνωση εν γένει των δικαστηρίων μπορεί να υπαχθεί σε ενωσιακό έλεγχο.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ²⁹ και του ΔΕΕ μπορούν να αποτελέσουν ανάχωμα στις αποδομητικές για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης πρακτικές των κρατών της Ευρώπης και τελικώς προπύργιο προστασίας για τους εθνικούς δικαστές.

²⁹ Για το ζήτημα αυτό, βλ. *Β.ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ*, Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης μέσα από τις αποφάσεις του δικαστηρίου του Στρασβούργου, ΤοΣ, 2/2019, σ.339 επ.